

- substantial characteristics of the process of personality development] / D. I. Feldshtein. – M. : MPSI ; Flinta, 2004. – 670 s.
11. Шпиц Р. А. Психоанализ раннего детского возраста / Р. А. Шпиц ; пер. с англ. В. В. Старовойтова. – М. : Канон+ ; РООИ «Реабилитация», 2015. – 256 с.
Shpits R. A. Psikhoanaliz rannego detskogo vozrasta [Psychoanalysis of early childhood age] / R. A. Shpits ; per. s angl. V. V. Starovoitova. – M. : Kanon ; ROOI “Reabilitatsiia”, 2015. – 256 s.
12. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон. – СПб. : АО ИТД «Летний сад», 2000. – 416 с.
Erikson E. Detstvo i obshchestvo [Childhood and society] / E. Erikson. – SPb. : АО ИТД “Letnii sad”, 2000. – 416 s.
13. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
Erikson E. Identichnost: yunost i krizis [Identity: youth and crisis] / E. Erikson. – M. : Progress, 1996. – 344 s.
14. Hoffman J. A. Psychological separation of late adolescents from their parents / J. F. Hoffman // Journal of Counseling Psychology. – 1984. – № 31. – P. 170–178.

УДК 159.922.6

Д. Т. Гошовська, Я. О. Гошовський

Received January 10, 2015;

Revised March 03, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ДЕПРИВОВАНОЇ ПСИХОГЕНЕЗИ

У статті висвітлено основні підходи до розуміння змістово-функціональної суті феномену емоційного вигорання та депривації. Проаналізовано основні наукові підходи до проблеми психоемоційного вигорання особистості в ситуації різновидових обмежень. Розкрито сутнісні ознаки психоемоційного вигорання в контексті специфіки особистісного розвитку депривованого підлітка.

Відзначено негативну й гальмівну роль деприваційних обмежень на загальноособистісний розвиток дітей, позбавлених сімейної опіки. Наголошено, що якраз різнотипна психічна депривація, яка культивується в навчально-виховних закладах закритого типу, чи не найбільшою мірою сповільнює перебіг особистісної психогенези, забарвлюючи її дискомфорними й девіантними сегментами. Виокремлено, що інституційна депривація – це соціально-екзистенційний факт надзвичайної важливості, адже набуває ознак перманентної

особистісної кризи і дисфункції та, по суті, завжди є викликом нормальній еволюції й онтогенезу людини як психосоціальної істоти. Відзначено, що своєю глибиною і потужністю інституційна депривація загрожує повноцінному розвитку на всіх рівнях, призводячи до своєрідної інволюції – соціального аутистерства. Констатовано, що внаслідок переживання деприваційного синдрому в дитячому інтернатному закладі відбувається зниження загальної вітальної стійкості та рівня психосоціальної збалансованості вихованця, а процес його становлення характеризується звуженням комунікативної активності, психоемоційною фрагментарністю й тенденціями до соціальної аутизації, астенії, депресії тощо. Усе це призводить до психоемоційного вигорання. Діти, позбавлені сімейної опіки, перебуваючи в режимі депривації, зазнають численних соціально-психологічних негараздів і деструкцій, а їхня повсякденна життєдіяльність затьмарюється різновидовими обмеженнями розвитку, що вражають базові конструкти психоструктури й негативно впливають на власний біодромальний досвід кожної дитини. Брак сімейної взаємодії, недостатність сенсорної стимуляції, обмеженість та одноманітність життєвих умов дитини в установі інтернатного типу мають велике значення, однак не фатальні, тому за активного й цілеспрямованого фахового ревіталізаційного (психореабілітаційного, психокорекційного, рекреаційного та ін.) впливу можливі «компенсаторні успіхи» або й значні та позитивні особистісні просоціальні зрушення. Розкрито специфіку залучення ресоціалізаційних зусиль для надання психореабілітаційної допомоги особистості, яка перебуває в режимі психоемоційного вигорання й різновидової депривації.

Ключові слова: розвиток, психогенеза, депривація, психоемоційне вигорання, сімейна депривація, комунікативна депривація, депривовані підлітки, медіально-рефлексійний тренінговий підхід, ревіталізація.

Hoshovska D. T., Hoshovskyi Ya. O. The Emotional Burnout of a Personality in the Context of Deprived Psychogenesis. The article highlights the main approaches to understanding the content and functional essence of the phenomenon of deprivation. Basic scientific approaches to the problem of the psychological emotional burnout of personality in the situation of different limitations have been analysed. The essence signs of the psychological emotional burn out in the context of specific of personality development of deprived teenager have been exposed.

The negative and inhibitory role of deprivation limits on general personality development of family care deprived children is marked out. It is emphasized, that the different types mental deprivation, which is cultivated at teaching and educational establishments of closed type, to the most extent retards personal psychogenesis progress, staining it by uncomfortable and deviant segments. It is outlined, that institutional deprivation is socio-existential fact of the utmost importance, because acquires features of permanent personal crisis and disfunction and, in fact, is always challenge for normal evolution and ontogenesis of human as psychosocial being. It is noted, that by its depth and power, institutional deprivation threatens the entire development at all levels, leading to specific involution – social outsider.

It is stated, that as result of deprivation syndrome experience in children boarding school, decrease in general vital stability and level of psychosocial balance of pupil is happening, and the process of its formation is characterized by narrowing of communicative activity, psychoemotional fragmentation and tendencies to social autism, asthenia, depression, etc. All of this results in the psychological emotional burning down. Family care deprived children, staying in deprivation mode, undergo multiple social and psychological problems and destructions, and their everyday life activity is obscured by different types of development limits, affecting the basic constructs of psychostructure and negatively influence on biodrome self-experience of every child. Lack of family interaction, insufficient sensory stimulation, limitation and monotony of living conditions of child in boarding type institutions are very important, but they are not fatal, because active and targeted professional revitalization (psycho-rehabilitation, psycho-correction, recreation and other effects), “compensatory successes” or also significant and positive personality on social changes are possible. The specific of involving of resocialisation efforts is exposed for the grant on psychological rehabilitation help of personality, which is in the mode of psychological emotional burnout and of different deprivation.

Keywords: development, psychogenesis, deprivation, psychological emotional burnout, domestic deprivation, communicative deprivation, deprived teenagers, medial-reflection training, revitalization.

Гошовская Д. Т., Гошовский Я. А. Эмоциональное выгорание в контексте депривированного психогенезиса. В статье отражены основные подходы к пониманию смыслово-функциональной сути феномена эмоционального выгорания и депривации. Проанализированы основные научные подходы к проблеме психоэмоционального выгорания личности в ситуации разновидовых ограничений. Раскрыты сущностные признаки психоэмоционального выгорания в контексте специфики личностного развития депривированного подростка.

Отмечена негативная роль депривационных ограничений на общеличностное развитие детей, лишенных семейного попечительства. Отмечено, что как раз разнотипная психическая депривация, которая культивируется в учебно-воспитательных заведениях закрытого типа, значительным образом замедляет ход личностного психогенезиса, окрашивая его дискомфортными и девиантными сегментами. Выделено, что институциональная депривация является социально-экзистенциальным фактом чрезвычайной важности, ведь приобретает признаки перманентного личностного кризиса и дисфункции и, по существу, всегда является вызовом нормальной эволюции и онтогенезу человека как психосоциального существа. Отмечено, что своей глубиной и негативностью институциональная депривация угрожает полноценному развитию на всех уровнях, приводя к своеобразной инволюции – социальному аутсайдерству. Констатировано, что в результате переживания депривационного синдрома в детском интернатном заведении происходит снижение общей витальной стойкости и уровня психосоциальной сбалансированности воспитанника, а процесс его становления характеризуется сужением коммуникативной активности, психо-

емоціональної фрагментарністю і тенденціями к соціальної аутизації, астении, депресії і тому подібне. Все це приводить к психоемоціональному вигоранню. Діти, лишеньні сімейного попечительства, находясь в режимі депривації, испытывають численні соціально-психологічні неурядиці і деструкції, а їх повсякденна життєдіяльність затмевается різновидовими обмеженнями розвитку, які поразяють базові конструкти психоструктури і отрицательно впливають на власний біодромальний досвід кожного дитини. Нехватка сімейного взаємодіяння, недостатність сенсорної стимуляції, обмеженість і однообразність життєвих умов дитини в закладі інтернатного типу мають велике значення, однак не являються фатальними, оскільки завдяки активному і цілеустремленному професійному ревіталізаційному (психореабілітаційному, психокоррекційному, рекреаційному і др.) впливанню можливі «компенсаторні успіхи» і значимі позитивні особистісні просоціальні зміни. Відкрито специфіка застосування ресоціалізаційних зусиль для надання психореабілітаційної допомоги особистості, яка знаходиться в режимі психоемоціонального вигорання і різновидової депривації.

Ключевые слова: розвиток, психогенезис, депривація, психоемоціональне вигорання, сімейна депривація, комунікативна депривація, депривовані підлітки, медіально-рефлексійний тренінговий підхід, ревіталізація.

Постановка наукової проблеми та її значення. На зламі тисячоліть у складних умовах глобальних трансформацій людської спільноти особливої актуальності набуває проблемогенний спектр, зумовлений потребою наукового осмислення біо-, соціо- та психогенезу людини. Пошук подальших шляхів розвитку людини як біосоціальної істоти, що існує в загроженому екологічними, політичними, економічними, ментальними та іншими чинниками світі, висувається в ранг найактуальніших завдань для всіх галузей наукового знання. Спроби футурологічного віднайдення можливих сценаріїв особистісного виживання в умовах імовірних кліматичних та геополітичних катаклізмів мимоволі впираються в основну дефініцію – «генеза», тобто у встановлення як біологічних (генетика, генотип), так і соціальних (розвиток, прогрес) потенціалів людини, спроможної протистояти таким надскладним викликам часу й рухатися далі у планетарному хронотопі.

Безперечно, саме *розвиток як двоєдиний еволюційно-інволюційний феномен – це основний спосіб існування людини впродовж біодромального шляху, а її особистісний рух до свободи, самоздійснення та самоактуалізації як універсального суб'єкта вільної, творчої діяль-*

ності складає ключовий сенс індивідуальної екзистенції. Звичайно, особистість, що розвивається в деприваційній системі, у режимі перманентних різнотипних обмежень для повноцінного життєіснування, зазнає істотних ускладнень і потребує нагальної та кваліфікованої медико-психолого-педагогічної допомоги, адже постійно перебуває в кризовій, помежовій, лімінальній ситуації. На наш погляд, депривований розвиток відрізняється певною специфікою етіопатогенезу і феноменологічних проявів, тому його слід розглядати в контексті таких основних психологічних синдромів, як недорозвинений, затриманий, асинхронний, іррегулярний, пошкоджений та інший розвиток. Базовим критерієм депривованого розвитку потрібно вважати насамперед іррегулярність або атиповість розвитку, які є, по суті, свідченням психічного дизонтогенезу (а звідси й неповносправного онтогенезу, девіантного патогенезу, нереалізованого ортогенезу, кривавого історіогенезу тощо). Вважаємо, що виокремлення депривованого розвитку в самостійну групу психологічних синдромів дасть змогу, наприклад, не лише позначити критерії діагностики дітей – вихованців інтернатних закладів закритого типу, які потребують спеціального психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу, а й здійснити разом із симптомологічною діагностикою етіопатогенетичне вивчення, що допоможе визначити основні підходи до комплексної ревіталізаційної (психореабілітаційної, рекреаційної, ресоціалізаційної) роботи з людьми, ураженими різновидовою депривацією.

Серед різноманітних соціально-психологічних детермінант, які блокують генезу особистості, істотну роль відіграють психофізична втома й виснаження, зокрема у варіанті емоційного вигорання. Перманентне й прогресуюче порушення збалансованості психоструктурних компонентів особистості, постійний стан невпевненості й порушеної рівноваги стимулює нервово-психічні дисфункції організму на психофізичному та соціальному рівнях самореалізації, призводячи до складних психоемоційних розладів, насамперед до афективного виснаження, емоційного вигорання. По суті, відбувається болісна дихотомія свідомості, коли внутрішні й зовнішні проблеми здійснюють гнітючий, дисгармонійний вплив на повсякденне буття та постійно переважають над внутрішніми й зовнішніми психоенергетичними ресурсами людини, порушуючи її нормальну життєву активність. Нервово-психічна розбалансованість стимулює людину до

емоційного вигорання й гальмівним чином впливає на особистісну генезу, забарвлюючи її дискомфорними сегментами [1; 2; 6; 8; 9]. Отже, науково-психологічний аналіз емоційного вигорання в контексті депривованої особистісної психогенези видається актуальним та потрібним дослідницьким завданням.

Мета і завдання статті полягають у висвітленні специфіки емоційного вигорання особистості в умовах різновидової депривації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Окреслене тематичне коло ми вивчаємо крізь призму ревіталізаційного підходу до специфіки життєдіяльності депривованої особистості [4; 5; 8]. Наукове вивчення сучасних підходів до ревіталізації як антидеприваційного комплексу заходів і поновного стилю життя (як набуття передусім здорового просоціального способу життя) має ґрунтуватися на врахуванні засадничих філософсько-психологічних принципів, які обґрунтовують теоретико-методологічні основи функціонування цього складного й багатоаспектного феномену. У дослідницьких підходах до ревіталізації депривованої особистості ми обрали *генетично-психологічні медіально-рефлексійні технології, семантика яких передбачає насамперед культивування в людини психології «генезисного саморуху»* (М. Алексєєва, Л. Божович, Ж. Вірна, Л. Виготський, В. Давидов, Г. Костюк, С. Максименко, Т. Щербан та ін.) [8]. Функціональна семантика синдрому вигорання зводиться до констатації того, що це багатовимірний феномен, який синтезує набір негативних психічних переживань, фізичного, емоційного та розумового знесилення від тривалої напруги, пов'язаної з міжособистісними стосунками, що супроводжуються емоційною насиченістю та когнітивною ускладненістю. Більшість дослідників синдрому емоційного вигорання відзначають насамперед істотну деформацію емоційної сфери особистості (В. Бойко, І. Брецько, Т. Большакова, Н. Водоп'янова, К. Маслач, В. Орел, О. Романова, Т. Форманюк та ін.). Інтерпретаційне тло ознак і симптомів синдрому емоційного вигорання особистості дуже широке: від звичайної втоми й зайвої та надмірної емоційної напруженості впродовж певного відтинку життєдіяльності – до стану глибокої невротизації, фрустрації, екзистенційного відчаю та порожнечі, відчуття марності й безглуздості життя (Л. Варава, Ж. Вірна, С. Волканевський, С. Максименко, К. Маслач, Т. Ронгінська). Істотним змінам піддається ціннісно-смілова сфера особистості (спостерігаються криза цінностей, відсутність душевного комфорту, внутрішньоосо-

бистісний конфлікт, утрата сенсу життя, переживання самотності, залежність від роботи, розчарування в життєвих ідеалах) [1; 2; 5; 8; 9]. Синдром емоційного вигорання особистості різнобічно досліджено в цілій низці праць зарубіжних і вітчизняних науковців (А. Василенко, І. Ващенко, С. Джексон, Е. Зеєр, Л. Карамушка, Т. Кириленко, М. Левітов, С. Максименко, К. Маслач, О. Саннікова та ін.). Визначальним дослідницьким ракурсом обрано здебільшого фахові ознаки й специфіку його прояву в представників різних професій – педагогів (В. Кан-Калик, Ю. Кулюткін, Н. Побірченко, Г. Сухобська, Н. Чепелева, В. Чернобровкін, Т. Форманюк та ін.), працівників міліції (І. Ващенко, З. Кісіль, Л. Леженіна та ін.), спортсменів (К. Гренліф, В. Клименко, Г. Ложкін та ін.), працівників медичних закладів (К. Маслач, П. Бланк, В. Шуфелі та ін.), соціальних працівників (Дж. Грінберг, О. Полуніна, Б. Содерфельдт, М. Содерфельдт та ін.) [2; 3; 5; 7–9].

Вочевидь, найдетальніше здійснено різновекторний аналіз синдрому емоційного вигорання в працях В. Бойка, а методологічно найпрактичнішою вважається розроблена ним диференційна шкала, що класифікує симптоми, які супроводжують різні компоненти професійного вигорання. Перший компонент – *напруження* – характеризується відчуттям емоційної виснаженості, втоми, викликані власною професійною діяльністю. Він проявляється у таких симптомах: 1) переживання психотравмувальних обставин – людина сприймає умови роботи та професійні міжособистісні стосунки як психотравмувальні; 2) незадоволеність собою – незадоволеність власною професійною діяльністю і собою як професіоналом; 3) загнаність у кут – відчуття безвихідності ситуації, бажання змінити роботу чи професійну діяльність загалом; 4) тривога й депресія – розвиток тривожності в професійній діяльності, підвищення нервозності, депресивні настрої. Другий компонент – *резистенція* – характеризується надмірним емоційним виснаженням, що провокує виникнення та розвиток захисних реакцій, які роблять людину емоційно закритою, відстороненою, байдужою. На такому фоні будь-яке емоційне залучення до професійних справ і комунікацій викликає у людини відчуття надмірної перевтоми, що проявляється в таких симптомах, як: 1) неадекватне вибіркове емоційне реагування – неконтрольований вплив настрою на професійні стосунки; 2) емоційно-моральна дезорієнтація – розвиток байдужості в професійних стосунках; 3) розширення сфери економії емоцій – емоційна замкнутість, відчуження, бажання припинити будь-які кому-

нікації; 4) редукція професійних обов'язків – згортання професійної діяльності, прагнення якомога менше часу витратити на виконання професійних обов'язків. Третій компонент – *виснаження* – характеризується психофізичною перевтомою людини, спустошеністю, нівелюванням власних професійних досягнень, порушенням професійних комунікацій, розвитком цинічного ставлення до тих, з ким доводиться спілкуватися з робочих питань, розвитком психосоматичних порушень. Це проявляється в таких основних симптомах, як: 1) емоційний дефіцит – розвиток емоційної нечутливості на фоні перевиснаження, мінімізація емоційного внеску в роботу, автоматизм, спустошення людини під час виконання професійних обов'язків; 2) емоційне відчуження – створення захисного бар'єра в професійних комунікаціях; 3) особистісне відчуження (деперсоналізація) – порушення професійних стосунків, розвиток цинічного ставлення до тих, з ким доводиться спілкуватися в процесі виконання професійних обов'язків, та до професійної діяльності загалом; 4) психосоматичні та психовегетативні порушення – погіршення фізичного самопочуття, розвиток таких психосоматичних та психовегетативних порушень, як розлади сну, головний біль, проблеми з артеріальним тиском, шлункові розлади, загострення хронічних хвороб тощо [1].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У контексті розвитку людини як певної поступальності змін і подій для такого складного особистісного утворення, як емоційне вигорання характерний насамперед фазовий характер. Традиційно виокремлюють такі основні фази: 1) *попереджувальна фаза*: а) надмірна участь (надмірна активність, почуття незамінності, відмова від потреб, не пов'язаних із безпосередньою діяльністю, витіснення невдач і розчарувань, обмеження соціальних контактів); б) виснаження (почуття втоми, безсоння, загроза нещасних випадків); 2) *зниження рівня власної участі*: а) щодо друзів, співробітників, пацієнтів та ін. (втрата позитивного сприйняття колег, перехід від допомоги до нагляду і контролю, приписування провини за власні невдачі іншим людям, часті прояви байдужого й негуманного підходу до людей); б) щодо іншого оточення (відсутність емпатії, цинічні оцінки, байдужість); в) щодо професійної діяльності (небажання виконувати свої обов'язки, штучне продовження перерв у роботі, запізнення, акцент на матеріальному аспекті при одночасному незадоволенні роботою); г) зростання вимог (втрата життєвого ідеалу,

концентрація на власних потребах, відчуття, що інші люди використовують тебе, заздрість); 3) *емоційні реакції*: а) депресивний настрій (постійне відчуття провини, зниження самооцінки, лабільність настроїв, апатія); б) агресія (захисні установки, звинувачення інших, ігнорування своєї участі в невдачах, відсутність толерантності та здатності до компромісу, підозрілість, конфлікти з оточенням); 4) *фаза деструктивної поведінки*: а) сфера інтелекту (зниження концентрації уваги, відсутність здатності до виконання складних завдань, ригідність мислення, відсутність уяви); б) мотиваційна сфера (відсутність власної ініціативи, зниження ефективності діяльності, виконання завдань лише відповідно до інструкції); в) емоційно-соціальна сфера (байдужість, уникнення неформальних контактів, відсутність участі в житті інших людей або надмірна прихильність до конкретної особи, уникнення співробітників, самотність, відмова від хобі); 5) *психосоматичні реакції*: зниження імунітету, нездатність до релаксації у вільний час, безсоння, сексуальні розлади, підвищений артеріальний тиск, тахікардія, головні болі, розлади травлення, залежність від нікотину, кофеїну, алкоголю, наркотиків тощо); 6) *розчарування*: негативне життєве настановлення, почуття безпорадності й життєвої безглуздості, екзистенційний відчай, безвихідність, когнітивно-духовний вакуум та інші песимістичні тенденції [1–3; 6; 7; 9].

Емоційне вигорання ми досліджували в аналітичному розрізі типових психологічних станів спортсмена, зокрема у встановленні його психорегулятивних можливостей у відлагодженні психоемоційних станів упродовж тренувальної, змагальної та післязмагальної діяльності. Констатовано, що вигорання є вкрай складною психофізіологічною реакцією, спричиненою частими надмірними й малоефективними зусиллями спортсмена задовольнити надмірні вимоги тренування й змагання. Тому психоемоційне вигорання розглядається як власне психологічна, емоційна, а інколи і фізична «втеча» (самовтеча) від активності як відповідь на надмірний стрес чи невдоволеність результатами спортивної діяльності. Несприятливий вплив депривації (комунікативної, сенсорної, тактильної, локомоційної та ін.) на гармонійність психосвіту спортсмена проявляється у своєрідному феномені «професійно-спортивного згасання», у розбалансуванні його аксіологічних пріоритетів та спроможності долати наслідки емоційного й психофізичного виснаження та втоми [3; 8]. Ми також активно постулюємо нагальну потребу системного залучення ревіта-

лізаційних зусиль у контекст протидії деприваційним обмеженням розвитку, спричиненим насамперед специфікою кризового вікового, психофізичного, соціально-статусного розвитку дітей, які переживають режими різновидової (соціальної, сімейної, комунікативної, сенсорної, харчової, економічної та ін.) депривації [4; 5; 8].

Депривованим дітям уже з найперших щаблів їхнього онтогенезу апріорі притаманні ознаки невпевненості, тривожності, нетиповості, інакшості, травмогенності, що є похідними утвореннями прикрої ситуації позбавлення умов для повноцінного розвитку та задоволення їхніх власних життєвих потреб і прагнень упродовж тривалого часу. Тому, наприклад, дітям-сиротам із дитячого будинку, які не знали своїх батьків, властива здебільшого така симптоматика, як соціальне аутсайдерство, гостра потреба гіперкомпенсації відсутніх нуклеарно-сімейних відносин і благ, незрілість та мозаїчність особистісних рис і властивостей, стійка дезадаптація, підвищена агресивність і ймовірна делінквентна активність, а також цілий комплекс інших супутних девіацій, що мотивують і детермінують їхнє повсякденне життя. Депривованим підліткам порівняно з однолітками притаманні якраз депресивні модальності та наслідки різновидових обмежень розвитку, насамперед афективно-моральна дезорієнтація, неадекватне емоційне вибіркове реагування, розпорошення сфери економії емоцій і редукція повсякденних обов'язків, психосоматичні та вегетативні порушення тощо [5; 7; 8]. Психоемоційні травми як типові наслідки ранньої різновидової депривації стають на перепоні особистісним інтенціям дітей до самореалізації та слугують найтиповішою мотиваційною спонукою до «сублімаційного» виміщування проблем та негараздів у варіанті вербальної або фізичної агресії щодо інших у мікрокліматі міжособистісних взаємин освітнього закладу інтернатного типу.

Надання ефективної медико-психолого-педагогічної допомоги депривованим людям найоптимальніше має відбуватись із застосуванням цілісного й конвергентного підходу до їхньої різнобічної ревіталізації.

Ми виходимо з позицій, згідно з якими основною ревіталізаційною (соціорекреаційною, психореабілітаційною) лінією в контексті генетичної медіально-рефлексійної технології мають стати гуманні інтенсивні практики, спрямовані на медіацію як примирення, подолання базального конфлікту депривованої людини («я не така, як інші –

суспільство винувате мені») та зорієнтовану на зняття екзистенційної напруги і фрустраційних синдромів, а також культивування просоціального й оптимістичного адекватного самоприйняття та самооцінювання, створення умов для відчуття психосоціальної захищеності й самореалізованості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Безперечно, найпотужніший депривуючий мегафактор емоційного вигорання – трансформаційні умови нашого соціуму, зокрема накопичення в масовій свідомості фрустраційно-депресивних модальностей, активізація негативного тиску соціально-економічних та міжособистісних стресогенів, спричиняють спалахи невротичних розладів, які впливають на життєдіяльність особистості, пронизуючи її нестабільністю й дратівливістю, тривожністю й агресивністю. Блокування базових екзистенційних потреб у вільній та партнерській сімейній комунікації, у контактах з іншими людьми, неперервне відчуття фрустрації, меншовартості, знехтуваності й занедбаності, обмеження рівня домагань, хиби самоакцептації та проблеми побудови адекватного образу Я і збалансованої Я-концепції, а також цілий спектр інших деприваційних соціально-психологічних чинників призводять до психоемоційного виснаження та розладів на багатьох рівнях міжособистісної взаємодії в дітей, позбавлених батьківської опіки. Це особливо гостро й травмогенно впливає на самосвідомість, ускладнює й забарвлює девіантними модальностями їхню соціо- та психогенезу. Діти, позбавлені сімейної опіки, перебуваючи в режимі депривації, зазнають численних соціально-психологічних негараздів та деструкцій, а їхня повсякденна життєдіяльність затьмарюється різновидовими обмеженнями розвитку, що вражають базові конструкти психоструктури й негативно впливають на власний біодромальний досвід кожної дитини. Брак сімейної взаємодії, недостатність сенсорної стимуляції, обмеженість і однонаїтність життєвих умов дитини в установі інтернатного типу мають велике значення, однак не фатальні, тому за активного й цілеспрямованого фахового ревіталізаційного (психореабілітаційного, психокорекційного, рекреаційного та ін.) впливу можливі «компенсаторні успіхи» або й значні та позитивні особистісні просоціальні зрушення. Загалом, депривованій людині в химерних парадоксах нашого сьогодення вкрай складно протистояти емоційному виснаженню й вигоранню, розплутати клубок суперечностей та віднайти семантично-функціональну нитку власного оптимального (оптимістичного) онто- й соціогенезу. Вважаємо, що якісне перекодування й ефективна

оптимізація відносин депривованої/ревіталізованої особистості із суспільством – головна умова формування її позитивного ставлення до себе, а створення розвивального довкілля посприяє її просоціальному рухові й самотворчості, активізує набуття зрілої ідентичності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні спектру крос-культурних досліджень окресленого кола проблем, а також у якомога ширшому запровадженні медіально-рефлексійних технологій у ревіталізаційний простір роботи зі знедоленими дітьми.

Література

1. Бойко В. В. Энергия эмоций / В. В. Бойко. – СПб. : Питер, 2004. – 474 с.
Boiko V. V. Energiia emocii [The energy of emotions] / V. V. Boyko. – SPb. : Piter, 2004. – 474 s.
2. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 336 с.
Vodopianova N. E. Sindrom vygoraniia [Burnout Syndrome] / N. E. Vodopianova, E. S. Starchenkova. – 2-e izd. – SPb. : Piter, 2008. – 336 s.
3. Гошовська Д. Психологія спорту і фізичного виховання : навч.-метод. посіб. / Д. Гошовська. – Дрогобич : Унів. б-ка, 2006. – 128 с.
Hoshovska D. Psykhologiiia sportu i fizychnoho vykhovannia : navch.-metod. posib. [Psychology of Sport and Physical Education] / D. Hoshovska. – Drohobych : Univ. b-ka, 2006. – 128 s.
4. Гошовська Д. Соціально-психологічна ревіталізація депривованих і неповносправних дітей в освітніх закладах інтернатного типу / Д. Гошовська // Ревіталізація дітей з особливими потребами : монографія / за заг. ред. проф. Я. О. Гошовського. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. – С. 77–104.
Hoshovska D. Sozialno-psykholohichna revitalisaziia deprirovanykh i nepovnospravnykh ditei v osvitynikh zakladakh internatnoho typu [Psychosocial revitalization of deprived and disabled children in boarding educational establishments] / D. Hoshovska // Revitalisaziia ditei z osoblyvymy potrebamy : monografiia / za zah. red. prof. Ya. O. Hoshovskoho. – Luck : PP Ivaniuk V. P., 2013. – S. 77–104.
5. Гошовський Я. Ревіталізація психогенези депривованої особистості / Я. Гошовський // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. пр. Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. – Луганськ : Ноулідж, 2014. – № 2 (34). – С. 101–108.
Hoshovskyi Ja. Revitalizaciia psykhogenezy deprirovanoi osobystosti [Revitalization psychogenesis of a deprived personality] / Ya. Hoshovskyi // Teoretychni i prykladni problemy psykhologii : zb. nauk. pr. Skhidnoukr. nac. un-tu im. V. Dalya. – Luhansk : Noulidzh, 2014. – № 2 (34). – S. 101–108.
6. Орел В. Е. Структурно-функциональная организация и генезис психического выгорания : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.03 «Психология труда, инженерная психология, эргономика» / Орел В. Е. – Ярославль, 2005. – 449 с.

- Orel V. Ye. Strukturno-funkcionalnaia organizatsiia i genesis psikhicheskogo vygoraniia : dis. ... d-ra psikhol. nauk : 19.00.03 "Psikhologiiia truda, inzenernaia psikhologiiia, ergonomika" [Structural and functional organization and genesis of mental burnout] / Orel V. Ye. – Yaroslavl, 2005. – 449 s.
7. Прихожан А. М. Дети без семьи / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых. – М. : Педагогика, 1990. – 160 с.
Prikhozhan A. M. Deti bez semii [Children without families] / A. M. Prikhozhan, N. N. Tolstykh. – M. : Pedagogika, 1990. – 160 s.
8. Ревіталізація дітей з особливими потребами : монографія / за заг. ред. проф. Я. О. Гошовського. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. – 360 с.
Revitalisaziia ditei z osoblyvymy potrebamy : monografiia [Revitalization of children with special needs] / za zah. red. prof. Ya. O. Hoshovskoho. – Lutck : PP Ivaniuk V. P., 2013. – 360 s.
9. Ронгинская Т. И. Синдром выгорания в социальных профессиях / Т. И. Ронгинская // Психологический журнал. – 2002. – Т. 23, № 3. – С. 85–95.
Ronginskaia T. I. Sindrom vygoraniia v sotcialnykh professiiakh [Burnout Syndrome in social professions] / T. I. Ronginskaia // Psikhologicheskii zhurnal. – 2002. – Т. 23, № 3. – С. 85–95.

УДК 371126.001

Й. Габздиль, З. Гульова

Received February 02, 2015;

Revised March 12, 2016;

Accepted April 26, 2016.

НАВЧАННЯ РОЗУМІННЮ ЧИТАННЯ (СЛУХАННЯ) ТЕКСТІВ

Формування вмінь розуміти усні тексти з читання та слухання було й донині залишається головною метою навчання. Засвоєння цього розумового вміння, що триває також на вищих освітніх рівнях, – процес тривалий, дуже складний і обумовлений численними факторами. До вагомих факторів цього процесу, що часто спрямовують усі дії учнів, слід зарахувати дидактичні завдання у вигляді завдань і питань учителя. Тому важливо, аби вчитель знав, який вид учнівської діяльності, пов'язаної з розумінням ними значення усних текстів із читання (слухання), викликають його конкретні завдання і питання. Брак знань у літературі з цієї галузі спричинив початок емпіричних досліджень.

Емпіричні дослідження було проведено з використанням методу спостереження, у результаті чого зібрано кількості стенограм уроків 1–3 класів по-